

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

ЗАТВЕРДЖЕНО

Голова приймальної комісії

 В. М. Бабаєв

«29» 03 2019 р.

ПРОГРАМА

вступного іспиту зі спеціальності

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	<u>третій (освітньо-науковий)</u>
СТУПІНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	<u>доктор філософії</u>
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	<u>03 «Гуманітарні науки»</u>
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	<u>032 «Історія та археологія»</u>

Харків

2019

ПРОГРАМУ ПІДГОТУВАЛИ:

Рассоха Ігор Миколайович, доцент, доктор філософських наук, професор кафедри історії і культурології

Рябченко Ольга Леонідовна, професор, доктор історичних наук

Лисенко Майя Станіславовна, доцент, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії і культурології

Яцюк Микола Володимирович, доцент, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії і культурології

Програма розглянута і затверджена на засіданні кафедри від 06 березня 2019 р., протокол № 8.

В. о. зав. кафедри історії і культурології

М. В. Яцюк

Програма вступного іспиту зі спеціальності 032 «Історія та археологія» підготовлена згідно Закону України «Про вищу освіту», постанови Кабінету міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р. «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» у відповідності з навчальними планами ХНУМГ ім. О. М. Бекетова для підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня.

Програма вступного іспиту зі спеціальності побудована в обсязі програми рівня вищої освіти магістра (спеціаліста) зі спеціальності 032 «Історія та археологія» та призначена особам, які здобули освітньо-кваліфікаційний рівень магістра з відповідної спеціальності чи за будь-яким іншим напрямом підготовки та склали додаткове фахове випробування. Пакет екзаменаційних матеріалів містить 20 варіантів білетів, кожен з яких включає три питання з дисципліни «Історія України».

Метою фахового вступного випробування є з'ясування рівня сформованості знань, вмінь, фундаментальних та інструментальних компетентностей, якими повинен володіти вступник за спеціальністю 032 «Історія та археологія», ступеня готовності його до навчання за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти.

Вступники повинні мати:

- ґрунтовні знання основних процесів, явищ і подій на українській етнічній території з давніх часів до сьогодення в контексті основних тенденцій розвитку світу та причинно-наслідкових зв'язків між ними;
- знання сучасних методологічних підходів до вивчення історії України та основних історіографічних концепцій щодо української історії;
- здатність формулювати задачу для її вирішення та досягнення обґрунтованого висновку, використовувати потрібну інформацію та методологію;
- усвідомлення ролі та місця історії України в світовому розвитку людської цивілізації;
- розуміння змісту, сенсу, основних цілей, соціальної значущості професії «історик», прагнення до поліпшення цього розуміння через використання знань у своїй діяльності.

Вступники повинні вміти:

- визначати та характеризувати основні тенденції розвитку історичного процесу;
- розглядати історичні процеси і явища в розвитку (соціокультурному, економічному, політичному, морально-етичному, екологічному вимірах) і конкретно-історичних умовах;
- порівнювати, пояснювати, аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати історичні факти та процеси, діяльність історичних осіб, спираючись на здобуті знання, на основі альтернативних поглядів на проблеми;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями і явищами в історії України;
- робити висновки і узагальнення, застосовувати історичний досвід для розуміння і розв'язання сучасних проблем;
- аргументовано, на основі історичних фактів обстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему, толерантно ставитися до протилежних думок, виявляти розбіжності в позиціях, критично ставитись до тенденційної інформації;
- визначати протиріччя в позиціях, інтересах, потребах соціальних груп і окремих осіб та їх роль в історичному процесі;
- визначати роль людського фактору в історії, давати багатогранну характеристику історичних особистостей та їх впливу на перебіг історичних процесів;
- оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських та національних цінностей;
- критично аналізувати та оцінювати історичні джерела;
- самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел та історичні факти, явища, події;
- працювати з різними типами й видами джерел інформації, використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології;
- вільно оперувати термінологічно-понятійним апаратом історичної науки.

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ

Для вступників передбачається виконання письмового вступного іспиту до аспірантури зі спеціальності, яке об'єктивно визначає їх рівень підготовки.

Вступний письмовий іспит до аспірантури зі спеціальності проводиться у вигляді письмових відповідей на поставлені запитання, що містяться у варіативних завданнях.

Екзаменаційні білети передбачають питання з визначених дисциплін. За відповідь предметна комісія зі спеціальності виставляє бали (максимум 100), на основі чого розраховується середній бал за відповіді на всі питання.

Оцінювання здійснюється за бальною системою (табл. 1).

Таблиця 1

Система оцінювання іспиту зі спеціальності за 100-бальною шкалою

Оцінка в балах	Оцінка за 4-бальною шкалою	Пояснення
90-100	відмінно	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	добре	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
74-81		Добре (в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
64-73	задовільно	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-63		Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	незадовільно	Не достатньо (виконання не задовольняє мінімальним критеріям)
0-34		

Приймальна комісія допускає до участі у конкурсному відборі для вступу на навчання вступників на основі раніше здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст/ступеня магістр, які при складанні вступного іспиту до аспірантури зі спеціальності отримали не менше 60 балів.

Тривалість вступного іспиту до аспірантури зі спеціальності – 2 години.

3. ЗМІСТ ВСТУПНОГО ІСПИТУ В РОЗРІЗІ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Вступ. Історія України як наука та навчальний предмет Історія як наука. Специфіка історичного пізнання. Методологія і методи дослідження минулого. Предмет і завдання курсу історії України. Історія України в контексті світової історії. Місце історії України в системі фахової підготовки історика. Міжпредметні зв'язки при вивченні історії України. Проблеми періодизації історії України. Характеристика головних періодів історії України. Значення курсу “Історія України” для фахової підготовки і виховання громадянської позиції. Основні етапи та проблеми історіографії історії України. Головні джерела з історії України.

Т е м а 1. Найдавніші племена і держави на території України Історіографія та джерельна база теми. Поняття про антропогенез. Основні етапи людського суспільства. Найдавніші археологічні пам'ятки на території України. Первісні люди та їх спосіб життя. Люди сучасного типу на українських землях. Неолітична революція. Трипільська культура. Традиції трипільської культури в культурах пізніших народів. Археологічні культури міді-бронзи на території України.

Т е м а 2. Давні слов'яни Історіографія та джерельна база теми. Археологічні пам'ятки та найдавніші писемні згадки про слов'ян. Пліній Старший, Тацит, Птолемей, Прокопій Кесарійський, Йордан, Маврикій Стратег. Основні теорії та етапи слов'янського етногенезу. Проблема прабатьківщини слов'ян в історіографії. Дунайська, вісло-одерська та інші теорії походження слов'ян. Нестор Літописець, М. Погодін, С Соловйов, В. Ключевський, В. Баран. Велике переселення народів і зміна етнічної карти Євразії.

Розділ II. Середньовічна Україна

Т е м а 1. Київська Русь Історіографія та джерельна база теми. Передумови утворення Київської Русі. Норманська теорія. Походження термінів “Русь” та “Україна”. Класики української історії щодо цих проблем: М. Костомаров, М. Грушевський, Д. Дорошенко. Російська історіографія і норманська теорія – М. Ломоносов, М. Погодін, С. Гедеонов, М. Тихомиров, Б. Рибakov, В. Мавродін. Об'єднання східнослов'янських племен навколо Києва. Внутрішня та зовнішня політика перших київських князів (Олега, Ігоря, Ольги, Св'ятослава). Володимир Святославович. Хрещення

Т е м а 2. Роздроблення Русі. Південно-західні руські князівства (XII – перша половина XIV ст.) Боротьба Русі проти монголо-татарської навали. Південно-західні руські князівства під ігом Золотої Орди. Проблема золотоординського іга в історіографії. Л. Гумільов, Л. Викторова, В. Єгоров, О. Русина та ін.

Спроба Данила Галицького організувати антиординську коаліцію держав. Внутрішня соціально-політична криза та занепад Галицько-Волинського князівства. Культура Русі періоду роздробленості (XII - перша половина XIV ст.).

Т е м а 3. Українські землі в другій половині XIV – першій половині XVI ст. Історіографія та джерельна база теми. Геополітична ситуація в Східній Європі в XIV ст. Посилення Великого князівства Литовського і включення до його складу Волині, Київщини, Чернігівщини, НовгородСіверщини, Переяславщини і Поділля. Битва на Синіх Водах (1362 р.). Політика литовських князів на українських землях. Захоплення Галичини Польщею, Закарпаття Угорщиною, Північної Буковини Молдавією. Польсько-литовське зближення. Намагання польської шляхти захопити українські землі. Наступ католицизму. Причини і наслідки покатоличення та полонізації української верхівки. Зміни акцентів у вітчизняній історіографії щодо релігійних утисків православних у Литовській державі в доберестейську добу. В. Ульяновський, О. Крижанівський, С. Плохій. Урядова політика щодо козаків. Виникнення реєстрового козацтва. Місце козаків у охороні південних рубежів країни. Військове мистецтво запорозьких козаків. Українська культура в другій половині XIV – першій половині XVI ст.

Розділ III. Україна на порозі нового часу

Т е м а 1. Політичне та соціально-економічне становище українських земель у складі Речі Посполитої (друга половина XVI – перша половина XVII ст.)

Історіографія та джерельна база теми. Люблінська унія та її наслідки. Утворення Речі Посполитої. Українські землі під владою Польщі. Адміністративно-політичний устрій. Соціально-правова характеристика суспільних верств та груп. Щоденник Люблінського сейму як основне джерело. Оцінки Люблінської унії в українській та польській історіографії. Соціально-економічний розвиток України. Сільськогосподарське виробництво. Категорії селян. Посилення панщини.

Т е м а 2. Посилення соціального і національно-релігійного гніту в Україні наприкінці XVI – першій половині XVII ст. Історіографія та джерельна база теми. Соціальний і національно-релігійний гніт в Україні. Братства та їх роль у боротьбі проти польсько-шляхетського наступу й католицизму. Брестська церковна унія 1596 р. Боротьба проти унії. Пропроставна та прокатолицька історіографія Брестської церковної унії. Посилення козацтва у другій половині XVI ст. Запорізька Січ – козацька республіка.

Т е м а 3. Українська національно-визвольна революція середини XVII ст. Історіографія та джерельна база теми. Україна напередодні революції.

Посилення кріпосного гніту. Зростання національнорелігійного гноблення. Характер, рушійні сили та мета революції. Богдан Хмельницький. Проблеми типології, хронологічних меж та періодизації революції. Основні етапи воєнних дій. Перемоги під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями. Облога Львова і Замостя. Розроблення Б.Хмельницьким української державної ідеї. Зборівський договір. Битва під Берестечком. Білоцерківський договір Битва під Батогом та її наслідки. Жванецька кампанія. Переяславська Рада 1654 р. і Березневі (Московські) статті 1654 р. та їх оцінки в історіографії. Поновлення воєнних дій у 1654 р. Другий похід Б.Хмельницького на західноукраїнські землі. Вступ Швеції у війну з Польщею. Віленське перемир'я і Україна. Створення коаліції проти Польщі у складі України, Швеції та Трансільванії. Смерть Б.Хмельницького.

Т е м а 4. Українська козацька держава (друга половина XVII- друга половина XVIII ст.) Історіографія та джерельна база теми. Гетьман І.Мазепа. Зміцнення становища козацької старшини. Внутрішня політика уряду І.Мазепа. Соціальна структура населення. Розвиток сільського господарства. Цехове ремесло, промисли, торгівля, міста. Україна і Північна війна. Посилення тиску царського уряду на Українську козацьку державу. Таємна дипломатія І.Мазепа. Союз І.Мазепа з Карлом XII. Полтавська битва та її наслідки. П.Орлик та його конституція. Оцінка особи й діяльності гетьмана І. Мазепа в історіографії – М. Костомаров, Ф. Уманець, В. Антонович, М. Грушевський, І. Борщак. Гетьман І.Скоропадський. Посилення російської влади в Україні. Утворення Першої Малоросійської колегії. Наказний гетьман П.Полуботок. Боротьба старшини за відновлення гетьманства. Гетьман Д.Апостол. Внутрішні реформи. Запровадження “Правління гетьманського уряду”. Гетьман К.Розумовський. Спроби зміцнення автономії Української козацької держави. Глухівська петиція 1763 р. Історичне значення Української козацької держави.

Т е м а 5. Запорізька Січ. Слобідська Україна (друга половина XVII – XVIII ст.) Історіографія та джерельна база теми. Політичне та економічне становище Запорозької Січі в другій половині XVII ст. “Вічний мир” і зміна політичного статусу Запоріжжя. Запорозька Січ під час Північної війни. Підтримка запорожцями гетьмана І.Мазепа. Зруйнування Чортомлицької Січі. Кам'янецька та Олешківська Січі.

Заснування Нової Січі. Військова структура і адміністративне управління. Соціальні відносини. Розвиток господарства. Участь запорожців у російсько-турецьких війнах.

Т е м а 6. Правобережні та західноукраїнські землі (друга половина XVII – XVIII ст.) Історіографія та джерельна база теми. Повернення Правобережжя

до складу Речі Посполитої. Соціально-економічний розвиток правобережних та західноукраїнських земель. Тимчасове відновлення козацтва на Правобережжі. Політична ситуація в краї після Карловицького миру. Козацтво і визвольна боротьба на Правобережжі. С.Палій. Вступ на Правобережжя козацьких військ гетьмана І.Мазепи і фактичне об'єднання його з Лівобережжям. Відновлення польсько-шляхетської влади в 1714 р. Закарпаття під владою Угорщини. Північна Буковина у складі Молдавії.

Т е м а 7. Розподіл українських земель між Російською та Австрійською імперією в другій половині XVIII ст. Історіографія та джерельна база теми. Перший поділ Речі Посполитої. Захоплення Австрією Галичини. Другий поділ Речі Посполитої. Включення Правобережної України до складу Російської імперії. Третій поділ Речі Посполитої. Приєднання Західної Волині до Росії. Поширення влади Австрії на Буковину.

Т е м а 8. Українська культура в другій половині XVII –XVIII ст. Історіографія та джерельна база теми. Загальна характеристика розвитку української культури. Освіта і друкарство. Наука. Розвиток літератури. Г. Сковорода. Музика. Архітектура і образотворче мистецтво. Усна народна творчість. Підпорядкування української церкви Москві.

Розділ IV. Українські землі в XIX – на початку XX ст.

Т е м а 1. Адміністративний устрій та соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії в першій половині XIX ст. Історіографія та джерельна база теми. Адміністративно-територіальний устрій і чисельність населення. Розвиток товарних відносин і криза феодальної системи господарства. Стан сільського господарства. Поява нових галузей у промисловості. Початок промислового перевороту та зародження великої фабрично-заводської імперії. Розвиток мануфактур і ремесел. Торгівля, шляхи сполучення та транспорт. Участь українського народу у війні 1812 р. та російсько-турецьких війнах першої половини XIX ст. Початок українського відродження. Кирило-Мефодіївське товариство: створення, склад, ідеологія, програмні документи. Т. Шевченко в українському національному русі. Вплив його творів на формування української національної ідеї. Дореволюційна, радянська та сучасна історіографія проблеми (М. Грушевський, І. Гуржій, В. Голобуцький, П. Зайончковський, І. Лисяк-Рудницький, З. Когут, Я. Грицак).

Т е м а 2. Адміністративний устрій та соціально-економічний розвиток українських земель у складі Австрійської імперії в першій половині XIX ст. Історіографія та джерельна база теми. Адміністративний устрій та економічний розвиток Галичини, Північної Буковини та Закарпаття. Криза кріпосницького господарювання. Суспільний рух. Початок національного

відродження. “Руська трійця”. Події революції 1848-1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська рада. Закарпатські “будителі”. Селянство в революції 1848-1849 рр. Лук’ян Кобилиця. Скасування панщини. Українці у першому австрійському парламенті.

Дореволюційна, радянська та сучасна історіографія проблеми (М. Возняк, М. Грушевський, І. Лисяк-Рудницький, Я. Грицак).

Т е м а 7. Україна в роки Першої світової війни Історіографія та джерельна база теми. Перша світова війна і українське питання. Війна та українські партії в Російській та Австро-Угорській імперіях. Спілка визволення України. Українські січові стрільці. Воєнні дії на території України. Наслідки війни в Україні. Назрівання революційної кризи.

Т е м а 8. Культура України в другій половині XIX – на початку XX ст. Історіографія та джерельна база теми. Умови та особливості розвитку української культури на Наддніпрянській і Наддністрянській Україні. Освіта: початкова, середня, вища. Культурно-освітні заклади. Діяльність “Просвіти”. Наука. Наукові товариства. Наукове товариство імені Шевченка. Преса та книгодрукування. Література: проза, поезія, драматургія. Мистецтво. Український театр. Музика. Образотворче мистецтво. Архітектура. Зародження українського художнього кінематографу. Розвиток народної творчості. Мистецтво кобзарів. Здобутки та втрати української культури.

Розділ V. Україна в роки національно-демократичної революції та громадянської війни (1917-1920 рр.)

Т е м а 1. Революція 1917 – початку 1918 років в Україні Історіографія та джерельна база теми. Лютнева демократична революція і Україна. Політична боротьба та революційні виступи у березні – на початку липня 1917 р. Розгортання національно-визвольного руху. Утворення Центральної Ради. М. Грушевський. I Універсал. Проголошення автономії України. II Універсал Центральної Ради. Назрівання політичної кризи (липень – жовтень 1917 р.). Збройний виступ самостійників у Києві. Корніловський заколот і Україна. Жовтнєве збройне повстання більшовиків у Петрограді. III Універсал Центральної Ради. Утворення Української Народної Республіки. Перший Всеукраїнський з’їзд рад у Києві. З’їзд рад у Харкові. Утворення радянської УНР. Більшовицькі плани перебудови державного і суспільного ладу і початок їх втілення в життя. Оголошення Раднаркомом Росії війни Центральній Раді. Боротьба за владу в Україні. IV Універсал Центральної Ради. Проголошення незалежності Української Народної Республіки. Участь представників Центральної Ради в мирних переговорах у Брест-Литовську. Мирний договір УНР з країнами Четверного союзу. Зайняття німецькими та австроугорськими військами України. Місце Центральної Ради в історії

України і причини її поразки. Універсали Української Центральної Ради як історичне джерело. Брестський мирний договір як історичне джерело. Українська Центральна Рада та її політика в історіографії. Утворення радянської УНР (або: проголошення радянської влади) в історіографії. Брестський мир в історіографії.

Т е м а 2. Україна в період Громадянської війни. Боротьба за збереження української державності (1918 –1920 рр.) Історіографія та джерельна база теми. Криза Центральної Ради навесні 1918 р. Гетьманський переворот. Українська держава за гетьманування П. Скоропадського.

Директорія. Відновлення Української Народної Республіки. С. Петлюра. В. Винниченко. Друга війна УНР і Радянської Росії. Поразка військових та Директорії. Антантівські війська на півдні України і в Криму та їх відступ і евакуація. Радянська влада в Україні наприкінці 1918 – у першій половині 1919 р. Прийняття першої Конституції УСРР. Діяльність більшовиків з утвердження монопольного панування в суспільстві. Політика “воєнного комунізму”. Селянський повстанський рух проти політики більшовиків. Н. Махно, М. Григор’єв, Д. Терпило (Зелений). Революційні події 1918 р. на західноукраїнських землях. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 р. Війна з Польщею. Визвольний рух у Північній Буковині та на Закарпатті. Україна у другій половині 1919 р. Наступ денікінських військ. Денікінський режим в Україні. Директорія і Українська Галицька Армія в боротьбі за збереження УНР. Повстанський рух в тилу денікінських військ. Визволення України від денікінців. Радянська влада в Україні наприкінці 1919 – у 1920 р. ЦК РКП(б) і Україна. Державне і господарське будівництво в УСРР. Утвердження однопартійної системи влади. Посилення політики “воєнного комунізму”. Продовження селянської повстанської боротьби проти більшовиків. Варшавський договір С. Петлюри з Ю. Пілсудським. Радянсько-польська війна 1920 р. Ризький мир. Розгром білогвардійських військ Врангеля. Кінець армії УНР. Революція і Громадянська війна 1917 – 1920 рр. в історії України. Конституція УРСР як історичне джерело. Основні джерела з історії радянської модернізації України. Джерела про голодомор 1932-1933 рр. Масові репресії 1930-х рр. в Україні в історіографії. Здійснення індустріалізації в Україні в історіографії. Історіографія колективізації в Україні. Голодомор 1932-1933 рр. в історіографії. Доля українізації в 1930-і рр. і „розстріляне відродження” в історіографії.

Розділ VI. Україна у міжвоєнний період. Становлення тоталітарної системи (1921-1939 рр.)

Т е м а 1. УСРР у період здійснення нової економічної політики (1921-1928 рр.) Історіографія та джерельна база теми. УСРР після закінчення Громадянської війни: міжнародне та внутрішнє становище України. Перехід до нової економічної політики. Другий зимовий похід армії УНР. Ліквідація селянського повстанства. Голод 1921-1923 рр. Вхід УСРР до складу СРСР. Відбудова народного господарства на принципах непу. Національно-державне будівництво. Українізація: її мета та труднощі. Розвиток культури: заходи з ліквідації неписьменності, народна освіта, культурно-освітня робота, підготовка спеціалістів, вища школа, стан науки, література і мистецтво. Суспільно-політичне життя. Утвердження більшовицької диктатури. Ліквідація інших політичних партій. Посилення антирелігійної боротьби. Боротьба за лідерство в більшовицькому керівництві і участь в ній членів КП(б)У. Розширення повноважень Державного політичного управління (ДПУ). Проголошення курсу на індустріалізацію. Обмеження чинності принципів непу.

Т е м а 2. Прискорена індустріалізація і насильницька колективізація. Тоталітарна система (1929 – 1938 рр.) Історіографія та джерельна база теми. Суперечливість суспільно-політичного розвитку. Завершення формування тоталітарної системи. Тоталітарна система в Україні. Великий терор. Атмосфера страху. Прискорена індустріалізація. Наростання адміністративно-командних методів у господарській діяльності. Наслідки індустріалізації.

Перехід до суцільної колективізації. Проведення форсованої насильницької колективізації. “Розкуркулення”. Дезорганізація сільськогосподарського виробництва. Голодомор 1932-1933 рр. Нищення селянства та його наслідки. Стан культури. Культура і сталінський режим. Згорання українізації. Нищення української інтелігенції Ліквідація неписьменності. Розвиток шкільної освіти. Культурноосвітня робота. Підготовка спеціалістів. Наука. Література і мистецтво. Суспільно-економічне становище народних мас. Конституція СРСР 1936 р. Конституція УСРР 1937 р. Розходження між проголошеними гаслами і дійсним життям. Зміни чисельності і соціальної структури населення. Оплата праці і реальні доходи населення. Житлове і комунальне будівництво. Медичне обслуговування. Питання про характер радянського суспільства.

Т е м а 3. Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1921-1939 рр.) Історіографія та джерельна база теми. Розподіл західноукраїнських земель між Польщею, Румунією і Чехословаччиною. Стан економіки. Матеріальне становище населення. Політичний і національний гніт. Суспільно-політичне життя. Легальні українські партії. Комуністичні організації. Організація українських націоналістів. Карпатська Україна. Прогресивна преса,

письменники, вчені у суспільно-політичному і культурному житті західноукраїнських земель.

Розділ VII. Україна під час другої світової війни (1939-1945 рр.)

Тема 1. Початок Другої світової війни та радянізація Західної України (1939-1941 рр.). Історіографія та джерельна база теми. Хронологічні рамки та періодизація Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Вторгнення РСЧА до Галичини й Західної Волині. Включення Західної України до складу УРСР. Методи радянізації західних областей України.

Тема 2. Окупаційний режим в Україні та колаборація. Історіографія та джерельна база теми. Встановлення «Нового порядку». Управління окупованими територіями. Геноцид народів України. Окупанти і місцеве населення. Колабораціонізм: співпраця з окупантами задля виживання та з антирадянських переконань. Мобілізаційні заходи влітку 1941 р.: евакуація населення та матеріальних цінностей; руйнування промислових об'єктів, транспортної інфраструктури та житлового фонду; мінування культурних об'єктів.

Тема 3. Проста людина в умовах війни. Історіографія та джерельна база теми. Воєнне повсякдення. Українські остарбайтери у роки Другої світової війни. Умови життя в тилу: біженці, голод, бомбардування, бездомність внаслідок руйнування жител, деморалізація внаслідок страху за власне життя. Трагедія Голокосту. Умови життя в евакуації: жіноча й підліткова праця за нормами воєнного стану; напівголодні дитячі будинки. Тиск радянської та німецької пропаганди

Тема 4. Війна і народ: трагічне та героїчне. Історіографія та джерельна база теми. Управління країною в роки війни. Евакуація та перебудова країни на військовий лад. «Світова революція» VS «Вітчизняна війна». Патріотизм – один з найважливіших факторів Перемоги.

Тема 5. Перемога у Великій Вітчизняній війні та її історичне значення. Історіографія та джерельна база теми. Масштаби війни та наслідки війни. Внесок України у перемогу антигітлерівської коаліції. Втрати України у війні. Герої України. Кримська (Ялтинська) конференція про східний кордон Польщі. Вхідження Закарпаття до складу УРСР. Історичне значення Перемоги у Великій Вітчизняній та Другій світовій війнах. Спірні моменти в історичній пам'яті українців, поляків та євреїв про Другу світову війну та перші повоєнні роки. Увічнення пам'яті героїв і жертв війни; повернення замовчуваної в СРСР пам'яті про Голокост і Волинську трагедію. Дискусії навколо сучасних інтерпретацій війни.

Розділ VIII. Україна у другій половині 1940-х – на початку 1990-х рр.

Тема 1. Зміни в територіальному обширі України та післявоєнна відбудова народного господарства УРСР. Історіографія та джерельна база теми. Повоєнне визначення кордонів та зміни у складі населення. Становище та відбудова народного господарства. Визначення пріоритетів в економічній політиці та їх закріплення в завданнях четвертої п'ятирічки. Важка ціна відбудови. Становище промисловості та індустріалізація. Становище у сільському господарстві. Насильницька колективізація в західноукраїнських землях. Голодомор 1946-1947 рр. Аграрна криза початку 1950-х років. Грошова реформа 1947 р. й відміна карткової системи. Чисельність населення та адміністративний поділ української території станом на середину 1950-х рр.

Тема 2. Тимчасова лібералізація політичного життя в 1953-1964. Історіографія та джерельна база теми. Радянський тоталітаризм. Зміст хрущовської «відлиги»: причини, хід, наслідки. Тимчасова лібералізація тоталітарної системи. Суперечності в партійно-державному апараті та їх причини. Декларація про «повну й остаточну перемогу соціалізму» на XXI з'їзді КПРС; підготовка й ухвалення нової програми КПРС – «програми побудови комунізму». Утопійний характер нової програми та 7-річного плану економічного розвитку. Пропагандистська кампанія з прищеплення уявлень про наближення комунізму; реакція на цю пропаганду в масовій свідомості.

Тема 3. Народне господарство УРСР в 1953-1964 рр. Історіографія та джерельна база теми. Курс на прискорення науково-технічного прогресу в промисловості та його результати. Успіхи в освоєнні космосу та використанні атомної енергії в мирних цілях. Диспропорція в господарському розвитку УРСР. Перетворення України на всесоюзний центр важкої індустрії; прискорений розвиток військово-промислового комплексу та внесок українських підприємств у початок освоєння космосу. Заходи з подолання аграрної кризи. Розширення прав союзних республік в управлінні економікою. Перехід від галузевого до територіального принципу управління промисловістю. Перебудова системи управління сільським господарством.

Тема 4. Соціальний сектор та матеріальний рівень життя населення в 1953-1964 рр. Історіографія та джерельна база теми. Соціальні реформи середини 1950 – середини 1960-х рр.: підвищення соціальної захищеності громадян, зменшення податків, паспортизація та пенсійне забезпечення селян, скорочення робочого дня. Розвиток мережі закладів громадського харчування. Матеріальний рівень життя: хронічний дефіцит товарів широкого вжитку, спекуляція. Від комунального житла до квартир сімейного типу: черги на квартиру. Модернізація повсякденного побуту: розвиток телебачення; поява холодильників і пральних машин. Специфіка радянської

системи розподілу суспільних благ: привілеї партійної та державної номенклатури. Форсована атеїстична кампанія, закриття храмів. Ідеологічна кампанія пропагування «радянського способу життя» та морального кодексу «будівника комунізму» і зворотна хвиля молодіжного протесту: «стиляги», джаз і рок-н-рол як прояви контркультури.

Тема 5. Культура та наука УРСР в лещатах ідеології в 1946-1953 рр. Історіографія та джерельна база теми. Загальносоюзні ідеологічні кампанії та їхні прояви в Україні: боротьба з «космополітами»; «ждановщина»; кампанія боротьби з «буржуазним націоналізмом» 1951-1952 рр. Постанови 1946-1948 рр. з питань літератури та мистецтва. «Наукові дискусії» з філософії, політекономії, мовознавства та біології. Кампанія боротьби із «космополітизмом» та «низькопоклонством перед Заходом». Волонтаризм в управлінні наукою: «лисенківщина», розгром генетики й нападки на кібернетику. Обов'язковість принципу «партійності» в гуманітарних і суспільних науках; утвердження концепції ролі Росії у зближенні радянських народів. Міфологізація історії українсько-російських стосунків напередодні відзначення 300-ліття Переяславської ради.

Тема 6. Культура в УРСР в другій половині 1950-х – першій половині 1960-х років. Історіографія та джерельна база теми. Державна політика в галузі науки та мистецтва. Досягнення радянських вчених. Реформи системи вищої та середньої освіти. «Відлига» в літературі та мистецтві. Явище «шістдесятництва»: загальна характеристика. Лібералізація культурного життя: послаблення ідеологічного тиску та вибіркоче повернення репресованих імен в літературний обіг.

Тема 7. Політичний режим в добу Л. Брежнєва. Історіографія та джерельна база теми. «Тихий переворот» у владній верхівці, усунення Микити Хрущова. Проголошення принципу «колективного керівництва». Компартійно-радянська номенклатура України у відносинах з центром. Криза комуністичної ідеології. Концепція «розвинутого соціалізму». Конституція СРСР 1977 р. і УРСР 1978 р.

Тема 8. Народне господарство УРСР у складі єдиного народногосподарського комплексу СРСР. Історіографія та джерельна база теми. Економічний сектор в 1964-1985 рр. Перетворення економічного простору СРСР у єдиний народногосподарський комплекс. Вичерпання екстенсивних факторів економічного росту. Реформа Лібермана-Косигіна 1965 р. Причини провалу економічних реформ. Органічна нездатність тоталітарної системи до реформування. Прогресуюче відставання в галузі техніки і нових технологій. Світова енергетична криза 1970-х рр. та її наслідки в СРСР та Україні; господарство УРСР наприкінці 1970-х – на

початку 1980-х рр.: диспропорції в розвитку галузей промисловості; домінування військово-промислового комплексу й дефіцит товарів широкого вжитку; прогресуюча збитковість сільського господарства.

Тема 9. Соціальний сектор в 1964-1985 рр. Культурний процес у добу «застою». Історіографія та джерельна база теми. Урбанізаційні процеси та зростання числа мешканців міст; етнічний склад великих міст, їхня прогресуюча русифікація. Загальні зміни в соціальній та національній структурі населення Соціальна та національна структура УРСР. Зростаюча урбанізація суспільства. Основні напрямки та пріоритети соціальної політики. Матеріальний рівень життя міського та сільського населення. Здобутки української культури. Розвиток науки. Перехід до загальної середньої освіти. Засоби ідеологічного і політичного впливу на інтелігенцію. Русифікація освіти й культури.

Тема 10. Суспільство «доби застою»: ілюзія стабільності і подвійна мораль. Історіографія та джерельна база теми. Ключові постаті «доби застою». Розбудова державного патерналізму: система соціального захисту в освіті, охороні здоров'я та житловій політиці. Штучне заниження цін на продукти і товари першої необхідності. Апологія радянського благополуччя у візуальній пропаганді; пропагування через засоби масової інформації відчуття впевненості у завтрашньому дні. Використання болючої пам'яті про війну для прищеплення негативного образу «імперіаліста - паляя війни», система обмежень на контакти із західним світом. Лицемірний характер суспільної моралі: гасло рівності всіх членів суспільства та розквіт побутових привілеїв і кар'єрних можливостей панівної верхівки. Лицемірне ставлення до «народного майна»: декларації та масове розкрадання. Фальшивий інтернаціоналізм: гасла «братерської солідарності трудящих» і прихований антисемітизм. Подвійне життя пересічного українця: членство в комсомолі та компартії як необхідна умова професійної кар'єри та антирадянські «кухонні розмови».

Тема 11. Дисидентський рух та повсякденний спротив в УРСР. Історіографія та джерельна база теми. Визначення, течії, хронологічні рамки, періодизація. Правозахисний рух. Самвидав. Теорія повсякденного спротиву Д. Скотта. Сміх як вияв повсякденного спротиву в СРСР. Неофіційна музична культура. Молодіжна субкультура та ін.

Розділ ІХ. Україна в 1991 – 2012 рр.

Тема 1. Перебудова та переростання перебудови в антикомуністичну демократичну революцію Історіографія та джерельна база теми. Зміст терміну «перебудова». Поглиблення системної кризи радянського суспільства. Провал курсу на прискорення темпів економічного розвитку.

Екологічна криза. Катастрофа на ЧАЕС. Поняття «гласності». Послаблення цензури. Посилення інтересу в суспільстві до «білих плям» радянської історії. Втрата важелів контролю з боку комуністичної партії за громадсько-політичною активністю мас. Поява «неформальних організацій». Конституційна реформа 1988 р. Вільні вибори 1989-1990 рр. в органи радянської влади. Фактична втрата монополії КПРС на владу. Поява політичних партій. Народний рух України. Серпневий (1991 р.) заколот і його провал. Заборона Компартії України. Проголошення Акта незалежності України. Результати Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. Розпад СРСР. Утворення СНД.

Тема 2. Економіка 1991-2012 Історіографія та джерельна база теми. Причини економічної кризи 1990-х років, затримки ринкових реформ. Поняття «перехідної економіки», «приватизації економіки». Труднощі на шляху роздержавлення економіки. Обставини і джерела формування олігархічних груп, шляхи нагромадження капіталу «нових багатих». Включення населення у ринкові відносини, зростання малого й середнього бізнесу та його форми. Власники підприємств і працівники: труднощі в налагодженні соціального партнерства. Соціальні наслідки економічної нестабільності, майнове розшарування суспільства, групи людей за межею бідності, проблема пенсіонерів і бездомних («бомжів»). Зміна ціннісних орієнтацій та моральних критеріїв, кримінальні угруповання та кримінальні війни середини 1990-х рр. і поступове приборкання криміналітету. Урядові програми «Економічне зростання – 1997», «Програма діяльності Кабінету міністрів 1998 р.», Національна програма «Україна – 2010», «Реформи заради добробуту». Проблема землі як об'єкта приватної власності. Стан основних галузей народного господарства. Проблема реструктуризації виробництва і конверсії. Енергетична безпека України.

Тема 3. Політичне життя в Україні в 1991-2012 рр. Історіографія та джерельна база теми. Проблема розподілу влади на початку 1990-х років. Влада та опозиція. Політичні партії України. Проблема формування нації. Конституційна реформа. Парламентські вибори 1994, 1999, 2002, 2006, 2007 рр. Президентські вибори 1994, 1999, 2004 рр. Дискусії довкола формування національних пріоритетів та державної стратегії: представлення розбіжних позицій та їхньої аргументації. Зовнішня політика України в 1991-2010 рр. Сучасне геополітичне становище України. Формування основ зовнішньої політики та геополітичне становище України. Основні завдання, напрями та пріоритети зовнішньополітичної діяльності України. Основні принципи та практика зовнішньої політики України наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст. «Багатовекторність», її переваги та вади. Україна в міждержавних об'єднаннях та в міжнародних організаціях. Україна і міжнародні організації.

Участь України у миротворчій діяльності. Реалізація відносин стратегічного партнерства України. Внутрішні реформи як умова європейського майбутнього України.

Тема 4. Суспільство України в 1991-2012 рр. Історіографія та джерельна база теми. Соціальні проблеми. Поняття середнього класу. Труднощі у зростанні середнього класу і фермерів. Матеріальне становище трудящих. Проблема безробіття. Масові не виплати заробітної плати. Становлення форм громадянського суспільства: неурядові організації та спілки, проблема незалежності засобів масової інформації. Соціальна диференціація суспільства, поява нових соціальних груп. Нерівномірність зростання доходів населення та цін у процесі становлення ринкових відносин; «прожитковий мінімум» і реалії повсякдення. Динаміка зростання оплати праці та доходів; проблеми зайнятості й безробіття. Занепад радянської системи соціального захисту й нагальна потреба реформування системи охорони здоров'я. Труднощі виживання пенсіонерів та дискусії довкола пенсійної реформи. Масові виїзди за кордон у пошуках краще оплачуваної праці. Зміни пріоритетів молоді: неформальні сім'ї та зниження народжуваності. Відмінності в життєвих стандартах заможних і пересічних груп населення.

ПИТАННЯ ДО ВСТУПНОГО ІСПИТУ

1. Становлення та піднесення Києво-Руської держави: політична та соціальна структури, ідеологія, економічні моделі.
2. Духовно-культурний світ давньоруського суспільства.
3. Південна Русь під зверхністю монголів. Піднесення Галицько-Волинської держави.
4. Північне Причорномор'я як зона міжцивілізаційних контактів у добу середньовіччя. Кримський ханат та його роль в історії ранньомодерної України.
5. Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Корони Польської у XIV-XVI ст. Історичне значення Берестейської унії 1569 р.
6. Запорозька Січ як центр соціально-політичної консолідації українського козацтва. Її місце у системі політичних відносин в Україні у другій половині XVII – XVIII ст.
7. Українська національна революція середини XVII ст. та становлення Української держави раннього нового часу: типологія, етапи та історичні наслідки.
8. Суспільно-політичний розвиток України в останній чверті XVII ст. Інкorporація українських земель до складу Російської імперії у XVIII ст.
9. Церковні відносини в Україні в контексті Реформації і контрреформації в Європі.
10. Україна в соціополітичних просторах Російської та Габсбурзької імперій. Піднесення і політизація національного руху.
11. Модернізаційні процеси в економіці та соціальній сфері українських регіонів у XIX ст.
12. Україна у Першій світовій війні: національний вимір матеріальних і людських втрат.
13. Особливості соціально-економічного розвитку Наддніпрянської України на початку XX ст.
14. Суспільно-політичне життя у Наддніпрянській Україні на початку XX ст. Проблеми становлення та консолідації української нації.
15. Події революції 1905-1907 рр. в Україні. Український національно-культурний рух.
16. Столипінська земельна реформа. Посилення національного гніту в Наддніпрянській Україні у 1907-1914 рр.
17. Українські землі у складі Австро-Угорщини. Становище промисловості та сільського господарства. Кооперативний рух. Трудова еміграція.
18. Діяльність політичних, національно-культурних і військово-спортивних організацій на західноукраїнських землях на початку XX ст.

19. Ідеї автономії і самостійності в програмах українських політичних партій Російської імперії та Австро-Угорщини.
20. Особливості розвитку культурного життя на початку ХХ ст. Освіта. Наука. Техніка. Релігійне життя. Традиції та побут української сім'ї.
21. Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Війна та українські політичні сили. Українці в арміях воюючих держав.
22. Воєнні дії на території України в 1914-1917 рр. Бойовий шлях Легіону Українських січових стрільців та їхня культурно-освітня діяльність.
23. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях у 1914-1917 рр.
24. Лютнева революція 1917 р. й Україна. Початок Української революції. Утворення Української Центральної Ради (УЦР). М. Грушевський.
25. Відносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом. I та II Універсали УЦР.
26. Боротьба за владу в Києві 28-31 жовтня 1917 р. III Універсал УЦР. Українська Народна Республіка (УНР). Внутрішня та зовнішня політика Центральної Ради.
27. Початок агресії більшовицької Росії проти УНР. Проголошення в Харкові радянської влади. Перша війна радянської Росії з УНР. IV Універсал УЦР.
28. Проголошення незалежності УНР. Бій під Крутами. Радянська окупація України.
29. Мирний договір із Центральними державами у Брест-Литовську. Вступ військ Німеччини й Австро-Угорщини на територію УНР. Розпуск УЦР.
30. Утворення Української Держави. П. Скоропадський. Внутрішня та зовнішня політика.
31. Розпад Австро-Угорської імперії і західноукраїнські землі. Проголошення ЗУНР.
32. Початок українсько-польської війни. Злука УНР і ЗУНР та її історичне значення.
33. Україна в умовах зовнішньої агресії. Військова присутність Антанти на півдні України.
34. Друга війна УНР із радянською Росією. Отаманщина. Реорганізація Директорії УНР. Державницька та національна політика.
35. Радянська окупація України. Політика «воєнного комунізму». Червоний терор. Повстанський рух.
36. Окупація польськими військами території Західної області УНР.
37. Денікінський режим в Україні. Відновлення більшовицького режиму. Зміни у внутрішній політиці. Націонал-комунізм.
38. Варшавська угода та війна з радянською Росією. Боротьба за Україну у 1920 р.
39. Українська політична еміграція.
40. Нові тенденції розвитку культури 1917-1921 рр. Релігійне життя.

41. Державний статус УСРР. Утворення СРСР.
42. Антибільшовицький повстанський рух. Масовий голод 1921-1923 рр.
43. Впровадження непу в УСРР. Суспільно-політичне життя.
44. Політика коренізації. Ставлення влади та населення до українізації. М. Скрипник.
45. Національна політика радянської влади в УРСР. Кримська та Молдавська АРСР.
46. Релігійне життя в УРСР. УАПЦ. В. Липківський.
47. Форсована індустріалізація. Створення військово-промислового комплексу. Здобутки, прорахунки та наслідки індустріалізації.
48. Згортання непу і перехід до директивної економіки.
49. «Хлібозаготівельні кризи» 1927-1928, 1928-1929 рр. Розкуркулення та насильницька колективізація. Опір селянства.
50. Причини й перебіг Голодомору 1932-1933 рр. – геноциду українського народу. Масштаби та наслідки Голодомору.
51. Порушення прав людини в умовах тоталітарного режиму. Масові репресії та їх ідеологічне виправдання. Політичні процеси 1920-х-початку 1930-х рр.
52. Згортання українізації. Посилення русифікаторської політики. Конституція УРСР 1937 р.
53. «Розстріляне відродження». «Великий терор» та його ідеологічне виправдання.
54. Антицерковна політика влади та її наслідки. Ліквідація УАПЦ.
55. Ідеологізація національно-культурного життя радянської України 1921-1939 рр. Соціальний реалізм.
56. Пропагандистський ідеал радянської людини та її повсякденне життя.
57. Правовий статус західноукраїнських земель у складі Польщі.
58. Українська військова організація (УВО) й Організація українських націоналістів (ОУН). Є. Коновалець.
59. Українські землі у складі Румунії.
60. Українські землі у складі Чехо-Словаччини. Правовий статус Закарпаття. Суспільно-політичне й економічне життя.
61. Культурне життя українських земель, які входили до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини.
62. Відмінність у повсякденному житті радянської людини та жителів Західної України.
63. «Українське питання» у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. Початок Другої світової війни. Українці в польській армії.
64. Вступ Радянського Союзу у війну. Входження Східної Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії до складу УРСР. Радянська новоприєднаних територій. Масові політичні репресії 1939-1940 рр.

65. Окупація України військами Німеччини та її союзниками. Нацистський «новий порядок».
66. Опір окупантам. Український визвольний рух. Радянський партизанський рух.
67. Радянський наступ взимку 1942-1943 рр. Завершення бойових дій на території України.
68. Українці у військових формуваннях держав Об'єднаних Націй у роки Другої світової війни. «Українське питання» на Ялтинській та Потсдамській конференціях. Ціна війни.
69. Культура в роки війни. Освіта і наука. Література. Образотворче мистецтво. Музика та кінематограф.
70. Участь УРСР в міжнародних організаціях. Міжнародні договори другої половини 1940-х початку 1950-х рр., встановлення кордонів УРСР.
71. Особливості відбудовчого процесу. Масовий голод 1946-1947 рр. Зміцнення тоталітарного режиму. Ідеологічні кампанії.
72. Відновлення політики радянзації в західних областях України. Український визвольний рух у 1944-1950-х рр. Р. Шухевич.
73. Культура в перші повоєнні роки (1945 - перша половина 1950-х рр.). Становище творчої інтелігенції.
74. Внутрішньополітичне становище Української РСР у середині 50-х рр. Вхідження Кримської області до складу УРСР.
75. Початок лібералізації суспільного життя. Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах 1953-1954 рр.
76. XX з'їзд КПРС. Реабілітація жертв сталінських репресій. «Відлига».
77. Зміни в управлінні господарством. Розвиток промисловості та аграрна політика у другій половині 1950-х - першій половині 1960-х рр.
78. Нові явища у соціальній сфері та повсякденному житті населення у другій половині 1950-х - першій половині 1960-х рр.
79. Науково-технічна революція. «Шістдесятництво» в українській культурі.
80. Ідеологічні орієнтири партійно-радянського керівництва. П. Шелест, В. Щербинський. Конституція УРСР 1978 р.
81. Дисидентський рух: течії, форми та методи боротьби. І. Дзюба «Інтернаціоналізм чи русифікація». Українська Гельсінська група.
82. Повсякденне життя. Моральний стан радянського суспільства.
83. Розвиток освіти, науки, літератури. Формування опозиційних течій у культурі.
84. Політика «прискорення» та її наслідки в Україні.
85. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.
86. Активізація національно-демократичного руху в другій половині 1980-х рр. Національні громадські організації і об'єднання.
87. Декларація про державний суверенітет України. «Революція на граніті».

88. Проголошення незалежності України та її міжнародне визнання. Розпад СРСР.
89. Вихід незалежної України на міжнародну арену. Початок державотворчих процесів. Статус Криму.
90. Конституція України 1996 р.
91. Стан економіки України у 1991-1998 рр. Становлення олігархічної системи. Пошуки шляхів економічної стабілізації.
92. Політична розбудова суспільства. Рухи протесту початку 2000-х рр. Конституційна реформа 2004 р.
93. Помаранчева революція 2004-2005 рр.
94. Суспільно-політичне життя та соціально-економічний розвиток України у 2005-2013 рр. Конституційна реформа 2010 р.
95. Процес європейської інтеграції. Революція гідності 2013-2014 рр.
96. Анексія та тимчасова окупація Криму Російською Федерацією. Агресія Росії проти України. Початок Антитерористичної операції (АТО).
97. Дострокові президентські вибори 2014 р. Угода про асоціацію між Україною й Європейським Союзом.
98. Бойові дії на сході України (квітень 2014-2018 рр.). Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації.
99. Мінські угоди та «нормандська четвірка». Формування громадянського суспільства.
100. Особливості культурного розвитку України (1991-2017 рр.).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Александрович В.С., Балущок В.Г., Боянівська М.Б., Войтович Л.В., Голик Р.Й. Історія української культури: У 5 т. / НАН України; Б.Є. Патон (голов. ред.). Т.2: Українська культура XIII-першої половини XVII століть. – К.: Наукова думка, 2001. – 848 с.

2. Александрович В.С., Борисенко В.Й., Виврот Т.М., Горобець В.М., Горський В.С. Історія української культури: У 5 т. / НАН України; Б.Є.Патон (голов. ред.). Т.3: Українська культура другої половини XVII-XVIII століть. – К.: Наукова думка, 2003. – 1246 с.
3. Артюх Л.Ф., Балушок В.Г., Бондаренко Г.Б., Борисенко В.К., Виврот Т. М. Історія української культури: У 5 т. / НАН України; Б.Є. Патон (голов. ред.). Т.4, кн.1: Українська культура першої половини XIX століття. – К. : Наукова думка, 2008. –1008 с. 4. Асєєв Ю.С., Баран В.Д., Баранов І.А., Белозор В.П., Бессонова С.С. Історія української культури: У 5 т. / НАН України; Б.Є. Патон (голов.ред.). Т.1: Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001. – 1134 с.
4. Асєєв Ю.С., Баран В.Д., Баран Я.В., Біляєва С.О., Боровський Я.Є. Давня історія України: В 3 т. / НАН України; Інститут археології; П.П. Толочко (ред. кол.). Т.3: Слов'яно-Руська доба. – К.: Наукова думка, 2000. – 695 с.
5. Бакалець О. А. Історія України з найдавніших часів до початку XXI ст.: навч. посібник (конспекти лекцій, персоналії, таблиці, документи, хронологія, словник). - Львів: "Магнолія 2006", 2010. — 573 с.
6. Баран В.Д. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.3: Давні слов'яни. – К.: Альтернативи, 1998. – 335 с.
7. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.13: Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.). – К.: Альтернативи, 1999. – 303 с.
8. Баран В.Д., Залізник Л.Л., Зубар В.М., Німчук В.В., Отрощенко В.В. Етнічна та етнокультурна історія України: У 3 т. / НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського; Г.А. Скрипник (відп. ред.). Т.1, кн.2. – К.: Наукова думка, 2005. – 512 с.
9. Березанська С.С., Гладилін В.М., Гладких М.І., Котова Н.С., Круц В.О. Давня історія України: В 3 т. / НАН України; Інститут археології; П.П. Толочко (ред. кол.). Т.1: Первісне суспільство. – К.: Наукова думка, 1997 — 558 с.
10. Березовець Т. Анексія: острів Крим: хроніки "гібридної війни": / Т. Березовець. — Київ : Брайт Стар Паблішинг, 2015. — 391 с.

11. Бессонова С.С., Гаврилюк Н.О., Зубар В.М., Крапивіна В.В., Крижицький С. Д. Давня історія України: В 3 т. / НАН України; Інститут археології; П.П. Толочко (ред. кол.). Т.2: Скіфо-антична доба. – К.: Наукова думка. – 494 с.
12. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: Теорія, методика, історія. — Харків: «Штріх», 2004. – 164 с. ИНФРА-М, 2011.
13. Бойко О.Д. Історія України : підручник / О. Д. Бойко. – 5-те вид., доповн. – К. : Академвидав, 2014. – 720 с.
14. Бондар М.П., Загайкевич М.П., Пилипчук Р.Я., Рубан В.В., Селівачов М.Р. Історія української культури: У 5 т. / НАН України; Б.Є. Патон (голов. ред.). Т.4, кн.2: Українська культура другої половини ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2005. – 1295 с.
15. Бондарчук П. М. Релігійна свідомість віруючих УРСР (1940–1980-і роки): повсякденні прояви, трансформації. – К.: Інститут історії України НАН України, 2012. – 327 с.
16. Брехуненко В.А., Войтович Л.В., Головка О.Б., Горобець В.М., Гурбик А.О., Леп'явко С.А. Історія українського козацтва: нариси: у 2 т. / НАН України; Інститут історії України. НДІ козацтва; В.А. Смолій (ред. кол.). 2-ге вид. Т.1. – К.: Вид. дім. „Києво-Могилянська академія”, 2009. – 800 с.
17. Брехуненко В. Східна брама Європи. Козацька Україна в середині ХVІІ – ХVІІІ ст. / Віктор Брехуненко; [ред. Ю. Олійник]; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. — Київ: Темпора, 2014. — 503 с.
18. Бунятян К.П., Мурзін В.Ю., Симоненко О.В. Україна крізь віки: В 15 т. / АН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.1: На світанку історії. – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с.
19. Васильєв В. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917–1938) / Відп. ред.: С. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2014. – 376 с.
20. Верстюк В.Ф., Солдатенко В.Ф. Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; І.Ф. Курас (голов. ред.) Т.2: Революції в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917-1920). – К.: Генеза, 2003. – 488 с.
21. Відносини держави, суспільства і особи під час створення радянського ладу в Україні (1917–1938 рр.) / Ред. кол.: Смолій В. А., (гол. редкол.),

- Боряк Г. В., Верстюк В. Ф., Даниленко В. М., Кульчицький С. В., Рєєнт О. П.; Авт. кол.: Кульчицький С. В. (кер. авт. кол.), Васильєв В. Ю., Єфіменко Г. Г., Лях С. Р., Марочко В. І., Мовчан О. М., Рябченко О. Л., Смолій В. А., Якубова Л. Д. НАН України. Інститут історії України. – Т. 2. – К.: Інститут історії України, 2013. – 812 с.
22. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України: опорні схеми, таблиці, коментарі. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2009. – 488 с.
23. Горєлов М.Є., Моця О.П., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України. – К.: "ЕксОб", 2005. — 632с.
24. Греченко В.А., Гриневич Л.В., Кокін С.А., Кульчицький С.В., Мовчан О.М. Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; І.Ф. Курас (голов. ред.). Т.3. Утвердження радянського ладу в Україні (1921-1938). – К.: Генеза, 2003. – 445 с.
25. Гуржій О.І., Чухліб Т.В. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.8: Гетьманська Україна. – К.: Альтернативи, 1999. – 303 с.
26. Даниленко В.М., Верменич Я.В., Бондарчук П.М., Гриневич Л.В., Ковальчук О.О. „Українізація” 1920-1930-х років: Передумови, здобутки, уроки / НАН України; Інститут історії України; В.А. Смолій (відп. ред.). – К., 2003. – 392 с.
27. Дециньський Л.Є., Терський С.В., Хома І.Я., Тарабан В.М., Зінкевич Р.Д., Денісов Я.Я. Історія України та її державності: навч. посіб. для студ. і викладачів вищих навч. закл. / Національний ун-т „Львівська політехніка”. Вид. 5-те, перероб. і допов. – Л., 2009. – 474 с.
28. Добров П.В., Єсіп І.М. Історія України: курс лекцій і структурно-логічні схеми / Донецький національний ун-т; Кафедра історії України. – Донецьк: Вебер, Донецька філ., 2009. – 472 с.
29. Друздєв О. Іван Мазепа / О. Друздєв. — Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2015. — 253 с.
30. Євсєєва Т. М. Російська православна церква в Україні 1917–1921 рр.: Конфлікт національних ідентичностей у православному полі. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – 362 с.
31. Журавльов Д. В. Іван Мазепа / Д. Журавльов. — Харків : Фоліо, 2015. — 62 с.

32. Залізняка Л.Л. Від склавинів до української нації / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Центр українознавства. – 2-е вид., доп. – К.: Бібліотека українця, 2004. — 256 с.
33. Зленко А.М. Дипломатія і політика: Україна в процесі динамічних геополітичних змін / Н.Є. Фоміна (голов. ред.). – Х.: Фоліо, 2003. – 558 с.
34. Історія науки і техніки у вищих навчальних закладах України: зб. наук. пр. За матеріалами Всеукр. наук.-метод. конф., 13-14 квітня 2006 р. / Національний технічний ун-т „Харківський політехнічний ін-т”; Кафедра історії науки і техніки; Л.М. Бесов (упоряд.). – Х.: НТУ ХП, 2007. – 496 с.
35. Історія України : від утворення антської держави до 1917 р. / Салтан Н. М.; М-во освіти і науки України, Харків. держ. акад. фіз. культури. — Харків: Панов А. М., 2015. — 162 с.
36. Історія України / Під ред. Б.П. Ковальського. – К.: Вища школа, 1995.
37. Історія України (соціально-політичні аспекти). Навч. посібник / Під ред. Б.П. Ковальського. Частина I, II, III, IV. – К.: Вид. НТУУ “КПІ”, 2003-2007 рр.
38. Історія України в особах: ХІХ століття / В. С. Шандра (керівник) та ін. — Київ : Україна, 2015. — 367 с.
39. Історія України: навч. посіб. для студентів техн. спеціальностей / [Р. І. Ветров та ін. ; під заг. ред. С. П. Донченко]; М-во освіти і науки України, Дніпродзержин. держ. техн. ун-т (ДДТУ). — Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2015. — 504 с.
40. Історія України: нове бачення: У 2-х т. / Авт. кол.: В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, В. М. Даниленко, В. Б. Євтух, Г. В. Касьянов, М. В. Коваль, С. В. Кульчицький, Р. Г. Симоненко, Ю. І. Шаповал; Під ред. В. А. Смоля. НАН України. Інститут історії України. – Т. 2. – К.: Вид-во “Україна”, 1996. – 494 с.
41. Історія хрещення Київської Русі / [Бокієвський В. Ф. ; редкол.: Г. Б. Мунін]. — К. : Кондор, 2013. — 62 с.
42. Казьмирчук Г.Д., Коцур А.П., Вербовий О.В., Заболотна І.М., Казакевич Г.М., Казьмирчук М.Г. Історія України: підручник / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Г.Д. Казьмирчук (наук. ред.). – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: Логос, 2010. – 648 с.

43. Кормич, Л.І. Історія України від найдавніших часів і до 21 століття . — 3-є вид., доп. і переробл. — Х. : ООО "Одіссей", 2003 . — 480 с.
44. Король В. Ю. Історія України. Документи. Матеріали. : Посібник. — К. : Видавничий центр "Академія", 2002 . — 448 с.
45. Котляр М.Ф. Як і чому настала удільна роздробленість на Русі (XII-XIII ст.) / НАН України; Інститут історії України. — К., 1998. — 106 с.
46. Котляр М.Ф. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.5: Галицько-Волинська Русь. — К.: Альтернативи, 1998. — 335 с.
47. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні-інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
48. Крижицький С.Д., Зубар В.М., Русяєва А.С.. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.2: Античні держави Північного Причорномор'я. — К.: Альтернативи, 1998. — 351 с.
49. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015). Збірник документів і матеріалів. 2-е вид. / Упоряд.: О. Г. Бажан (керівник), О. В. Бажан, С. М. Блащук, Г. В. Боряк, С. І. Власенко, Н. В. Маковська. Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний архів громадських об'єднань України; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України; Галузевий державний архів Служби безпеки України. — К.: ТОВ «Видавництво "Кліо", 2016. — 1092 с.
50. Кульчицький С. Сталінський «сокрушительний удар» 1932-1933 рр. — К.: Темпора, 2013. — 316 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-617-569-176-2/978-617-569-176-2.pdf>
51. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. — Темпора 2013. — 388 с.
52. Курас І.Ф. Етнополітологія: Перші кроки становлення / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. — К.: Генеза, 2004. — 734 с.
53. Кучер В.І., Гриневич В.А., Коваль В.С. Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; І.Ф. Курас (голов. ред.). Т.4: Україна у Другій світовій війні (1939-1945). — К.: Генеза, 2003. — 584 с.

54. Кучик О. С. Україна в міжнародних організаціях: підручник / О. С. Кучик ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. — 411 с.
55. Левенець Ю.А., Кармазіна М.С., Нагорна Л.П. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; І.Ф. Курас (голов. ред.). Т.1: На зламі століть (кінець XIX ст. 1917 р.). — К.: Генеза, 2002. — 420 с.
56. Леп'явко С.А. Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561-1591) / Інститут історії України НАН України; Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т.Шевченка. — Чернігів: Сіверянська думка, 1999. — 216 с.
57. Литвин В.М. Історія України: підручник. 4-те, доопр. та допов. вид. — К.: Наукова думка, 2010. — 829 с.
58. Литвин В. М. Перша світова війна 1914–1918 рр. і Україна / В. М. Литвин; [відп. ред. В. А. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. — Київ: Наук. думка, 2014. — 452 с.
59. Литвин В. М. Історія України: у 3 т., 4 кн. / В. Литвин; [відп. ред. В. А. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. — Київ : Наук. думка, 2015-2016. Т. 2: Новий час: кінець XVIII – початок XX ст., 2015. — 525 с.; Т.3: Новітній час, 1914-2014, кн. 1, 2016. — 645 с.
60. Лихолат О.В., Лихолат А.О. Історія України: Навч. посіб. / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К., 1999. — 212 с.
61. Любавський Р. Повсякденне життя робітників Харкова в 1920-ті – на початку 1930-х років / Р. Любавський. — Харків: Раритети України, 2016. — 226 с.
62. Майборода О.М., Шаповал Ю.І., Гарань О.В., Котигоренко В.О., Рудич Ф.М. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; І.Ф. Курас (голов. ред.). Т.6: Від тоталітаризму до демократії (1945-2002). — К.: Генеза, 2003. — 696 с.
63. Макарчук С.А. Етнічна історія України: навч. посібник. — К.: Знання, 2008. — 471с. 50. Мельник М. Україна і Крим в історичних взаєминах / М. Мельник; [передм. П. М. Мовчана]. — Київ : Просвіта, 2015. — 65 с.
64. Марочко В., Мовчан О. Голодомор 1932–1933 років в Україні: Хроніка / НАН України. Інститут історії України. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 294 с.

65. Мицик Ю. А. Історія України : навч. посіб. / Юрій Мицик, Олег Бажан. — Київ : Кліо, 2015. — 677 с.
66. Молчанов В. Б. Донбас у системі соціально-демографічних та економічних процесів (XIX – початок XX ст.) / В. Молчанов; НАН України, Ін-т історії України. — Київ : Ін-т історії України НАН України, 2015. — 105 с.
67. Моця О. П. Землероби та кочівники на Великому Кордоні Східної Європи за часів Київської Русі / О. Моця; НАН України, Ін-т історії України, Ін-т археології, Укр. нац. ком. істориків. — Київ : Ін-т історії України НАН України, 2015. — 296 с.
68. Нариси повсякденного життя Радянської України в добу НЕПу (1921–1928 рр.) : кол. моногр. : в 2 ч. / відп. ред. С. В. Кульчицький. — К., 2010.
69. Нове державницьке воскресіння України: зб. наук. ст. / Інститут історії України НАНУ; Інститут української археографії та джерелознавства НАНУ ім. М. Грушевського; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка; Київський міжнародний ун-т; Р. П. Іванченко-Іванова (голова ред. кол.). — К.: КиМУ, 2008. — 679 с.
70. Палій О. А. Історія України / Олександр Палій. — Вид. 2-ге, допов. — Київ : К. І. С., 2015. — 594 с.
71. Перга Т. Ю. Глобальна екологічна політика та Україна / Т. Ю. Перга; [наук. ред. О. Г. Білорус]. — Ніжин: Лисенко М. М., 2014. — 284 с.
72. Пилип Орлик / І. Коляда, С. Коляда, О. Кирієнко. — Харків : Фоліо, 2015. — 119 с.
73. Перша світова війна 1914–1918 рр. і Україна: українські землі у центрі цивілізаційної кризи / упоряд. О. П. Реєнт. — Київ : КЛІО, 2015. — 61 с.
74. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі „спільної колиски”. — К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. — 152 с.
75. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; [уклад. Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв]. — Харків: Право, 2014. — 341 с.
76. Русина О. В. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В. А. Смолій (ред.). Т. 6: Україна під татарами і Литвою. — К.: Альтернативи, 1998. — 319 с.

- 77.Рябченко О. Л., Жванко Л. М., Яцюк М. В. та ін. Історія України: Курс лекцій. / За ред. М.В.Яцюка. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 270 с.
- 78.Рябченко О. Студенти радянської України 1920–1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації / О.Рябченко. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 456 с.
- 79.Сарбей В.Г. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.9: Національне відродження України. – К.: Альтернативи, 1999. – 335 с.
- 80.Семененко В. І. Історія України. Прихована правда. Від козацьких часів до сьогодні : постаті; події; коментарі. — Х. : ВД "Школа", 2009 . — 400 с.: іл.
- 81.Смолій В.А., Степанков В.С.. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.7: Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). – К.: Альтернативи, 1999. – 351 с.
- 82.Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – 698 с.
- 83.Соціальні конфлікти та повсякденне життя революційного суспільства 1917–1921 рр. Збірник наукових статей / Головний редактор В.Ф. Верстюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – 328 с.
- 84.Суверенна Україна: вирішальні кроки до цивілізаційного світу / [Швайка М. А. та ін.; за ред. В. І. Троненка]. — Київ: КиМУ, 2014. — 474 с.
- 85.Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928): Колективна монографія. Том.1. Відп. ред. С. В. Кульчицький. – К. : Інститут історії України НАН України, 2015. – 656 с.
- 86.Толочко О.П., Толочко П.П. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.4: Київська Русь. – К.: Альтернативи, 1998. – 351 с.
87. Толочко П.П. Київ і Русь = Киев и Русь: вибр. твори, 1998-2008 рр. – К.: Академперіодика, 2008. – 345 с.
88. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Україна крізь віки: В 15 т. / НАН України; Інститут археології; В.А. Смолій (ред.). Т.15: Українці в світі. – К.: Альтернативи, 1999. – 351 с.

89. Турченко Ф. Г. Проект "Новоросія" і новітня російсько-українська війна / Ф. Турченко, Г. Турченко; НАН України, Ін-т історії України. — Київ : Ін-т історії України НАН України, 2015. — 165 с.
90. Трощинський В.П., Шевченко А.А., Симоненко Р.Г., Віднянський С.В., Потульніцький В. А. Політична історія України. ХХ ст.: У 6 т. / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень; І.Ф. Курас (голов. ред.). Т.5: Українці за межами УРСР (1918-1940). — К.: Генеза, 2003. — 717 с.
91. Україна між самовизначенням та окупацією: 1917-1922 роки / В. Дорнік [та ін. ; пер. з нім.: В. Кам'янець ; наук. ред.: Р. Пиріг]; Ін-т історії України НАН України. — Київ : Ніка – Центр, 2015. — 510 с.
92. Україна у Великій війні 1939-1945 / [упоряд. Л. Герасименко, В. Расевич ; редкол.: І. Юхновський (відп. ред.) та ін.]. — Київ : Емма, 2014. — 262 с.
93. Україна: Політична історія. ХХ-початок ХХІ століття / НАН України; Інститут історії України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень І.Ф.Кураса; В.Смолій (співголов. ред. кол.), Ю. Левенець (співголов. ред. кол.). — К.: Парламентське видавництво, 2007. — 1028 с.
94. Українське козацтво / [авт.-уклад.: Б. Черкас; авт. ст.: І. Марзалюк та ін. ; голов. ред.: В. Стреля ; фот. О. Іванова та ін.; пер. з литов. В. Журби]. — Київ : Балтія-Друк, 2015. — 197 с.
95. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя: Колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький — К.: Інститут історії України НАН України, 2012. — 786 с.
96. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика і безпека України: Людина – Суспільство – Держава – Міжнародні структури / Рада національної безпеки і оборони України; Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. — К. : НІПМБ, 2004. — 352 с.
97. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця ХІV – до середини ХVІІ століття. Волинь і Центральна Україна / Український науковий ін-т Гарвардського унту; Інститут критики. Вид. 2-ге, випр. — К.: Критика, 2008. — 470 с.